

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

'Bij wijze van museum' : oorsprong, geschiedenis en toekomst van Museum Willet-Holthuysen, 1853-2010

Vreeken, H.

Publication date
2010

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Vreeken, H. (2010). *'Bij wijze van museum' : oorsprong, geschiedenis en toekomst van Museum Willet-Holthuysen, 1853-2010*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

IV. Herontdekt

9

Focus Willet: Museum Willet-Holthuysen onder beheer van het Amsterdams Historisch Museum (2), 1988-2010

Omslagpunt: de late jaren tachtig en negentig

De groeiende waardering voor kunst en cultuur uit de negentiende eeuw en het aantreden van een nieuwe generatie museummedewerkers bracht het denken over het oorspronkelijke karakter van Museum Willet-Holthuysen in een stroomversnelling.¹ In 1988 werd op initiatief van conservator Michiel Jonker, in dienst sinds 1971 en na het vertrek van Frits van Erpers Royaards diens opvolger, het honderdste sterfjaar van Abraham Willet met een tentoonstelling en een publicatie herdacht. Voor het eerst sinds de vroeg twintigste-eeuwse geschriften van Frans Coenen vormden de verzameling en het huis van het echtpaar Willet-Holthuysen onderwerp van studie. De manifestatie opende velen de ogen voor de kwaliteit en veelzijdigheid van de veronachtzaamde collectie, evenals voor de omgeving waarin deze was tentoongesteld. Hiermee veranderde ook de kijk op de ingrepen die het museum tot dan toe had ondergaan; een ontwikkeling die plaatsvond op een moment dat - bij wijze van spreken - de verf van de blauwe kamer nog nat was.

Het zou echter nog tot het midden van de jaren negentig duren voordat het tijdperk Willet een centrale rol zou gaan spelen in nieuw te formuleren museumbeleid, een omslag die gestalte kreeg tijdens het directoraat (1991-2008) van Pauline W. Kruseman.² De beleidsvoornemens werden gefaseerd ten uitvoer gebracht door de schrijver van deze studie en Gusta Reichwein, hoofd collectie van het Amsterdams Historisch Museum, beiden (in verschillende functies) Jonkers opvolgers.³ Zij lieten bouwhistorisch onderzoek verrichten

¹ De tekst van dit hoofdstuk is deels gebaseerd op Reichwein/Vreeken 2001.

² Kruseman trof in de Dienst Historische Musea - het Amsterdams Historisch Museum en Museum Willet-Holthuysen - een organisatie in stilstand aan. Na de pensionering van Haak en het plotselinge vertrek van zijn opvolger U.E. Vroom brak een interregnum aan onder twee opeenvolgende interimdirecteuren (E. Fischer en N. van den Berg) aan die het museum door de moeilijke tijd heen loodsten.

³ Jonker was het enige lid van de wetenschappelijke staf die bezighield met de collectie, en dat in de breedste zin van het woord. De conservatoren hadden er geen bemoeienis mee, die werden geacht tentoonstellingen te

naar de inrichting van de vertrekken, wat resulteerde in verschillende rapportages.⁴ Ook verschenen in relatief korte tijd collectiecatalogi - met inbegrip van de Willet-stukken - van tekeningen, beelden, glas en Amsterdams zilver.⁵ De herwaardering en het eerherstel van collectie en museum begon echter met de tentoonstelling uit 1988.

Dat jaar was het omslagpunt. Onder de titel *Abraham Willet (1825-1888). Kunstverzamelaar in Amsterdam* werd met de tentoonstelling herdacht dat Willet honderd jaar daarvoor was gestorven.⁶ De expositie vormde een eerbetoon aan de verzamelaar en in een gelijknamig themanummer van het tijdschrift *Antiek* werden verschillende aspecten van de inrichting van zijn huis en zijn verzamelingen schilderijen, zilver en glas belicht.⁷ Vooral de bijdragen van Renée Duinker en Wiepke Loos gingen nader in op het specifieke negentiende-eeuwse karakter. Op de omslag prijkte de voyante schoorsteenpendule van Barbédienne die toen nog door velen als kitsch werd beschouwd, wat iets zegt over de cultuuromslag die zich toen bezig was te voltrekken (afb. 9.1). Hoewel de tentoonstelling met bescheiden middelen tot stand was gekomen, werd deze in brede kring enthousiast ontvangen. Voor het eerst kon een nieuwe generatie museumbezoekers zich een idee vormen van de eenheid die huis en collectie oorspronkelijk hadden gevormd. Dat het niet precies zo was als het onder de Willets was geweest, deed er minder toe - het ging om het geëvoecerde beeld.

Op de eerste verdieping waren daartoe twee kamers ingericht die een laat negentiende-eeuwse sfeer ademden. De voormalige slaapkamer van het echtpaar Willet-

maken. Voor het schrijven van collectiecatalogi (wat met betrekking tot de schilderijen en tekeningen al vanaf het midden van de jaren zeventig gebeurde, zie bijvoorbeeld Koevoets 1976 en Blankert/Ruurs 1975/79) werden experts van buiten aangetrokken. In de jaren negentig kwam in deze situatie verandering. Jonker bleef bemoeienis houden met de schilderijen, tekeningen en prenten (met betrekking tot de werken op papier samen met Rob Jager) en Vreeken werd in 1992 benoemd tot conservator kunstnijverheid en beeldhouwkunst. In 1995 trad Reichwein aan als hoofd collectie. Twee jaar later zou Norbert Middelkoop het conservatorschap met betrekking tot de schilderijen, tekeningen en prenten van Jonker en Jager overnemen.

⁴ Zij werden in hun initiatieven ondersteund door een vaste groep museummedewerkers bestaande uit Jaap Boonstra, Paul Born, Michel Milinkowitsch en Marijke van de Weerdt, restauratoren van Amsterdams Historisch Museum. Externe betrokkenen waren onder anderen kunsthistorica Hillie Smit en Coert Krabbe, architectuurhistoricus bij het Bureau Monumenten en Archeologie Amsterdam.

⁵ Zie Broos/Schapelhouman 1993, Jonker/Vreeken 1995, Vreeken 1998-a, Oud/Van Oosterzee 1999 en Vreeken/Den Dekker 2003. Het onderzoek vond plaats in breder verband met het overige gemeentelijke kunstbezit en de publicaties gingen vergezeld van tentoonstellingen. Al eerder, eind jaren zeventig, was een voorlopige catalogus van de schilderijen van vóór 1800 verschenen, zie Blankert/Ruurs 1975-1979. Pas in 2008 verscheen een definitieve, zie Middelkoop 2008.

⁶ Initiatiefnemer was Jonker. Deze was assistent van Kees Peeters op het Kunsthistorisch Instituut geweest en door diens colleges geïnspireerd. Renée Duinker en Wiepke Loos, beiden kunsthistorici, verleenden hun medewerking aan de tentoonstelling.

⁷ Diverse bijdragen over inboedel en verzameling, zie Baarsen 1988/89, Duinker 1988/89, Jonker 1988/89-a en -b, Liefkes 1988/89, Loos 1988/89-a en -b. Zie ook noot 10.

Holthuysen was veranderd in een verzamelaarskamer met de oorspronkelijke Willetvitruines uit de voorzaal beneden, gevuld met zilver, glas en ‘objets d’art’. Aan de wanden hing de schilderijen, zoals in Willets dagen (maar niet in zijn eigen huis) gebruikelijk was, rijndik boven elkaar, terwijl Mniszechs schuttersportret van Willet vanaf een geïmproviseerde schoorsteenmantel de kamer domineerde (afb. 9.2).⁸ Aan de overkant van de gang maakte de in 1965 geïnstalleerde slaapkamer tijdelijk plaats voor een zitkamer annex bibliotheek, waar een selectie prachtbanden uit de Bibliotheca Willetiana te zien was, daarmee refererend aan de functie die het vertrek ten tijde van Willet had.

Deze inrichting en zeker ook de verschillende bijdragen in de begeleidende publicatie maakten de nodige indruk. Een jaar eerder was in een artikel in een internationaal tijdschrift het negentiende-eeuwse geheel van referentiebibliotheek, verzameling decoratieve kunsten en inrichting van het huis al gekwalificeerd als een ‘extremely interesting document of the period.’⁹ Met deze conclusie onderstreepten de auteurs de ensemblewaarde van Museum Willet-Holthuysen. In het themanummer van 1988 werd Willets verzameling als ‘één van de vroegst bewaarde privé-verzamelingen in Nederland’ gekenschetst, die met zijn - voor zover bewaard gebleven - ambiance ‘tot een belangrijke bron voor de geschiedenis van het verzamelen in Nederland beschouwd moet worden’.¹⁰ Nieuw was ook de ontdekking van de collecties die nog tijdens het leven van de verzamelaar waren verkocht, waardoor een beter beeld ontstond van het grotere geheel van diens verzamelactiviteiten.¹¹ Daarnaast waren er opstellen over de deelverzamelingen schilderijen, edelsmeedkunst en glas, waarin de auteurs afrekenden met het vastgeroeste denkbeeld dat Willets verzameling op die terreinen niet veel zou voorstellen.¹²

De pers reageerde enthousiast op de herontdekking van Museum Willet-Holthuysen. Recensenten onderkenden het belang van de ensemblewaarde van het huis dat door Willet opnieuw was ingericht om als achtergrond te dienen voor zijn veelzijdige collectie. Dat zijn verzameling oudheden, naast antieke stukken, ook objecten in historiserende stijl uit eigen tijd bevatte, werd niet langer gezien als iets negatiefs. Negentiende-eeuwers hadden hun

⁸ De schoorsteenmantel was in de jaren zestig juist verwijderd (verplaatst naar het voormalige werkvertrek van Abraham Willet, die toen tot slaapkamer werd ingericht) om een vrijere hand bij het inrichten van tentoonstellingen te hebben.

⁹ Zie Koot/Kuyvenhoven 1987, 36.

¹⁰ Zie Jonker 1988/89-a, 196. De andere auteurs werden door Jonker gevraagd om bijdragen te leveren.

¹¹ Zie Loos 1988/89-a, 202-204, 208, Duinker 1988/89, 218.

¹² Zie Loos 1988/89-a, Baarsen 1988/89, Liefkes 1988/89. Wel bleven de bijdragen over zilver en glas beperkt tot niet-negentiende-eeuwse stukken, in tegenstelling tot die over de schilderijen en het interieur, waar het negentiende-eeuwse aspect wel op de voorgrond trad.

eigen opvattingen over kunst, een zienswijze die voortkwam uit opinies zoals deze op het Kunsthistorisch Instituut werden gehuldigd en die afrekende met het ouderwetse onderscheid tussen inboedel en verzameling, en tussen ‘oud’ en neostijlen.¹³ Eén recensent bestempelde de hernieuwde belangstelling voor de negentiende eeuw zelfs als een ‘terugwaartse perestrojka’.¹⁴ Zo kon het gebeuren dat Abraham Willet honderd jaar na zijn overlijden weer ‘een heer met smaak’ werd genoemd, wiens ‘schatten’ in zijn huis konden worden bewonderd.¹⁵ Het zouden de eerste stappen zijn in de richting van een rehabilitatie.

Deze liet echter op zich wachten, want na de opleving van 1988 werd het weer stil rond Abraham Willet en zijn museum. De geschiedenis leek zich voor de zoveelste keer te herhalen. Het zou opnieuw een werk van lange adem worden. Bij gebrek aan financiële middelen en menskracht konden er geen exposities meer worden georganiseerd, en het bezoekersaantal liep dientengevolge terug - van ongeveer 30.000 in 1990 tot 22.764 in 1993.¹⁶ De als tijdelijk bedoelde jubileumtentoonstelling over Abraham Willet zou nog tot 1996 worden geprolonged, wat - gezien het succes dat de verzamelaarskamer bij het publiek had - een gelukkige beslissing was.¹⁷ De situatie verslechterde door de diefstal van een pendule uit de voorzaal, een gebeurtenis die ertoe leidde dat andere kostbare voorwerpen uit voorzorg uit de opstelling werden verwijderd en in depot opgeborgen.¹⁸ Door deze ingrepen verminderde de aantrekkelijkheid van het museum, wat weer tot gevolg had dat actieve promotie achterwege bleef. Hierdoor kwam in 1994 het bestaansrecht van het museum opnieuw in het geding. In de gemeenteraad werden kritische vragen gesteld over het functioneren van het museum.¹⁹ Tot overmaat van ramp bleek het huis niet aan de laatste

¹³ Zie Stigter 1988, Van Griensven 1988.

¹⁴ Museum 1988. De term duidt het proces aan dat aan het eind van de jaren tachtig van de twintigste eeuw leidde tot de val van de Sovjet-Unie en het IJzeren Gordijn. In de recensie in de *Uitkrant* werd het woord gebruikt om - in retrospectief - de nieuwe wind die was gaan waaien met betrekking tot Museum Willet-Holthuysen te benoemen.

¹⁵ Zie bijvoorbeeld Nieuwe 1988 en Smit 1989.

¹⁶ Zie Jaarverslag AHM/MWH 1990 (conceptversie, niet in druk verschenen), Jaarverslag AHM/MWH 1993, 1994, 28.

¹⁷ Althans wat de verzamelaarskamer betreft, de bibliotheekkamer werd na enkele maanden ontruimd en weer ingericht met het slaapkamerameublement van de familie Van Hardenbroek.

¹⁸ De laat achttiende-eeuwse pendule, op de wijzerplaat gesigneerd: Lapaute de Belle Fontaine à Paris, is in 1993 ontvreemd (aantekening op inventariskaart KA 5607).

¹⁹ Al tijdens haar sollicitatie in 1990 werd de beoogde nieuwe directeur van het Amsterdams Historisch Museum, Pauline Kruseman, door Els Agsteribbe, gemeenteraadslid voor de Partij van de Arbeid, met de problematiek rond Museum Willet-Holthuysen geconfronteerd. Vraaggesprek van de auteur met Pauline W. Kruseman, directeur van het Amsterdams Historisch Museum, 11-09-2007.

eisen van brandveiligheid te voldoen, terwijl ook andere technische voorzieningen te wensen overlieten. Voor de politiek was sluiting van het museum op dat moment een reële optie.²⁰

1996: een richtinggevende renovatie

Kruseman, de in 1991 aangetreden directeur van de Dienst Historische Musea, ging de uitdaging aan en deed de wethouder voor kunstzaken het volgende voorstel: ‘Geef ons eerst de kans er weer iets van te maken, sluiten kan altijd nog!’²¹ Zij stelde een reddingsplan op, dat succesvol zou blijken te zijn. Besloten werd tot een technische renovatie, zodat het 100-jarig jubileum van het museum in 1996 op gepaste wijze kon worden gevierd.²² In januari van het feestjaar werd het huis - voor het eerst in zijn museale geschiedenis - compleet ontruimd.²³ Vervolgens werden allerlei technische voorzieningen getroffen: nieuwe bekabeling, gemoderniseerde beveiliging en verbeterde ontvangstfaciliteiten. De gangen en het trappenhuis werden opnieuw geschilderd en de expositiehallen van neutrale wandbespanningen voorzien. Om twee tentoonstellingszalen in routetechnische zin beter op elkaar te laten aansluiten werd een nieuwe doorgang gecreëerd, een ingreep die door historici en restauratoren met de nodige scepsis werd bekeken.²⁴ De ontruiming van het huis en het openleggen van vloeren en plafonds boden een unieke gelegenheid om onderzoek te verrichten naar sporen van vroegere bewoning, zij het door de korte tijdspanne in beperkte mate. Bij de werkzaamheden werd, zoals al eerder is gememoreerd, een beschreven plankje uit de negentiende eeuw gevonden, waardoor de verbouwing van het echtpaar Willet-Holthuysen beter kon worden gedocumenteerd.²⁵

²⁰ AHM, Archief AHM, diverse stukken in het zogeheten semi-statisch archief (periode ook 1985-2005).

²¹ Vraaggesprek van de auteur met Pauline W. Kruseman, 11-09-2007.

²² Kruseman zette in op het eerste eeuwfeest van het museum in 1996, dat een goede aanleiding vormde voor de afronding van de renovatie. Voor een rapportage van de werkzaamheden, zie Jaarverslag AHM/MWH 1996, 1997, ongep., middenkatern.

²³ Anders dan de ontruiming naar aanleiding van de oorlogsdreiging in 1939, waarbij een onbekend aantal voorwerpen in het gebouw achterbleven. Zie ook hoofdstuk 6.

²⁴ De creatie van een nieuwe doorgang was een directiebesluit. De diepe scheidingswand tussen de twee kamers was ten tijde van het Kunsthistorisch Instituut al asymmetrisch doorgebroken. Deze opening werd in 1996 ongedaan gemaakt en in plaats hiervan kwam een middendoorgang, uitgevoerd naar het voorbeeld van de ‘porte brisée’ tussen de voorzaal en de zaal op de bel-etage, echter zonder deuren. Hoewel beide tentoonstellingszalen door de ingreep een goed functionerende - maar historisch gezien een onjuiste - ruimtelijke eenheid vormden, hadden sommigen binnen en buiten het museum liever een herstel gezien van de oorspronkelijke situatie met de zogeheten ‘behangersdeur’ in de linkerhoek van de voorkamer.

²⁵ Het plankje werd tussen de balklaag van het plafond boven de zaal aangetroffen (inv.nr KA 22654). Het bevat de namen van werklieden die vanaf 1825 bij opeenvolgende negentiende-eeuwse verbouwingen betrokken zijn geweest. De aantekening met betrekking tot de renovatie van het echtpaar Willet-Holthuysen luidt: ‘Hernieuwd 1865. H. Gepke en J.F. Arnoldi’. Latere opschriften komen op het plankje niet voor.

In de voorzaal werd onder andere het velouté-behang blootgelegd dat omstreeks 1865 was aangebracht en sinds de jaren dertig achter moderne bespanningen verborgen was geweest (afb. 9.3).²⁶ Stratigrafisch onderzoek wees uit welke verschillende kleuren verf over elkaar op de lambrisering waren aangebracht.²⁷ Zo tekende zich een beeld af van de opeenvolgende kleurstellingen sinds het begin van de achttiende eeuw. Van het een kwam het ander. Plannen ontstonden om deze ruimte, die in de negentiende eeuw als ‘antichambre’ een functionele en stilistische eenheid met de balzaal had gevormd, weer in zijn oorspronkelijke luister te herstellen. Kennis, tijd en financiële middelen waren echter ontoereikend. Bovendien diende een besluit ten aanzien van de restauratie afgewogen te worden tegen een algehele visie op de presentatie in Museum Willet-Holthuysen. Een visie die op dat moment nog ontbrak. Besloten werd om in één hoek van het vertrek de behangsels in het zicht te laten, ondanks de haveloze staat waarin ze verkeerden. Enkele van de bijbehorende meubels en fragmenten van de stoffering werden tegen deze achtergrond tentoongesteld, evenals een aantal schilderijen en kunstvoorwerpen. Op deze manier werd de bezoeker bij wijze van ‘work in progress’ een kijkje achter de schermen gegund.

Naast ingrepen van bouwtechnische aard was er gelegenheid om - zij het op beperkte schaal - een aantal restauraties uit te voeren. Zo werden de Parijse wandbespanningen in de zaal schoongemaakt en gerestaureerd, evenals de decoratieve schilderingen van Paul Colin die - na een jarenlang verblijf in het depot - terugkeerden naar hun oorspronkelijke plaats in de vestibule en de gang.²⁸ Het marmerwerk in het trappenhuis kreeg een grondige schoonmaakbeurt en de tuin werd in overleg met de tuinbaas van Nationaal Museum Paleis Het Loo beplant met een rijker assortiment aan historische plantensoorten.²⁹

Op 10 november 1996 werd Museum Willet-Holthuysen feestelijk heropend met een tentoonstelling over de Amsterdamse zilversmedenfamilie Helweg.³⁰ Het was de eerste in een nieuwe reeks exposities over kunstnijverheid of onderwerpen die in meer of mindere mate

²⁶ Het geel van het behang op de hierbij gereproduceerde tekening (afb. 9.3) is te fel van kleur weergegeven. De middenvakken die nu als geel overkomen, blijken veeleer het gevolg te zijn van een verkleuring van de oorspronkelijke zilvergrijze fonds, zie De Keijzer/Van Bommel/Van Keulen 2005.

²⁷ Bouwhistorisch onderzoek werd verricht door Jaap Boonstra, restaurator van het Amsterdams Historisch Museum, Mariël Polman, gespecialiseerd in historisch kleuronderzoek en Matthijs de Keijser, als chemicus verbonden aan het Instituut Collectie Nederland en Lingbeek & Van Daalen, papierrestauratoren. De rapporten worden bewaard in de bibliotheek van het Amsterdams Historisch Museum.

²⁸ Over de restauratie van de tapisserieën, zie Lugtigheid 1997. Voor de Colinreeks en zijn voorbeelden, zie Gosliga 2005.

²⁹ Zie Albrecht 2008-a en -b.

³⁰ Zie Van Benthem 1993.

verband hielden met de collectie Willet. Het andere deel van het jaar was tot eind 2009 een wisselende selectie uit de veelzijdige verzameling van de erflaters te zien in de vertrekken op de eerste verdieping, onder de titel *Palet Willet*.³¹ De reddingsoperatie van Kruseman wierp zijn vruchten af. Na de renovatie steeg het bezoek jaarlijks tot ongeveer 50.000 personen. Ook op andere manieren werd getracht het publieksbereik te vergroten. Grotere naamsbekendheid kreeg het museum - behalve door een afwisselend tentoonstellingsprogramma - door samenwerkingsverbanden met de VVV, de gezamenlijke grachtenhuismusea en Stichting de Amsterdamse Grachtentuin. De opknabbeurt van 1996 was tevens een impuls om - voor het eerst in de geschiedenis van het museum - educatieve programma's voor onder meer het basisonderwijs te ontwikkelen.³²

De groeiende aandacht voor de negentiende eeuw had andere keuzes voor het verzamelbeleid tot gevolg. Na de periode Royaards liep het aantal aanwinsten - mede door de aan de gemeentelijke musea opgelegde bezuinigingen - sterk terug, hoewel Jonker nog enkele aankopen in de geest van zijn voorganger kon doen, vooral op het gebied van Hollands porselein.³³ Deze lijn van verzamelen werd in de jaren negentig losgelaten. Voortaan werd geen kunstnijverheid in algemene zin meer verzameld ten behoeve van de inrichting van het museum.³⁴ Met de jaarlijkse *Palet Willet* presentaties kwam de nadruk meer op de oorspronkelijke verzameling van Abraham Willet te liggen. Aanwinsten waren - parallel aan het nieuwe fenomeen 'biografisch verzamelen' in het Amsterdams Historisch Museum - toegespitst op de laatste bewoners van het huis, evenals leden van hun families. Voorbeelden zijn een huwelijksglas uit 1855 van Abrahams zuster Kee en een kinder kop-en-schotel uit

³¹ Tijdens wisseltentoonstellingen op de eerste verdieping werd *Palet Willet* in afgeslankte vorm in de ontvangstruimte in het souterrain geëxposeerd.

³² Een en ander gebeurde naast reeds bestaande rondleidingen en lezingen, al dan niet naar aanleiding van tentoonstellingen. Achtereenvolgens werden ten behoeve van het basisonderwijs (onder-, midden- en bovenbouw) de volgende educatieve programma's ontwikkeld: *Abraham de boekenwurm* (2000/01-2006/07), *Muis in het grachtenhuis* (2007/08-heden), *Personeel gevraagd* (1999/2000-heden) en *Inspecteur gezocht* (1999/2000-heden). Voor het voortgezet onderwijs (bovenbouw/CKV 1) was de rondleiding *Over smaak valt niet te twisten* beschikbaar (1999/2000-2008/09). Daarnaast werd in 2008 door Ardjuna Candotti een themarondleiding voor studenten MBO/HBO/UO samengesteld over restauratie (2008). Met dank aan Anneke van de Kieft en Frans Oehlen, respectievelijk educator en documentalist van Amsterdams Historisch Museum. Zie ook: <http://www.willetholthuysen.nl/nl/home-mwh-nl/onderwijs/rondleidingen-onderwijs> (gezien 30-10-2009).

³³ Een voorbeeld is een presenteerblad van Amstelporselein uit ongeveer 1810, dat met de voorstelling van een mythologische zegetocht is beschilderd (inv.nr KA 19258), zie Trumpie 2007, 139 afb. 7. Voor eerdere porseleinaankopen door Jonker, zie De Bodt/Koldewey 1987/88, De Bodt/Koldewey 1988/89.

³⁴ Daarnaast werd besloten om in de depots van Museum Willet-Holthuysen alleen stukken uit de verzameling Willet-Holthuysen onder te brengen.

1862 van zijn toen éénjarige neefje Marius.³⁵ Een hoogtepunt vormde de schenking van de door Jan Adam Kruseman geschilderde portretten van de ouders van Willet, die al sinds 1933 in bruikleen bij het museum waren.³⁶ Een uitzondering op de biografische regel had betrekking op een ‘façon de Venise’ schotel uit omstreeks 1600, in 2003 geschonken als aanvulling op Willets collectie Venetiaans glaswerk.³⁷

Onderzoek naar de eigen collectie leverde menige verrassing op. Dit kwam in 1995 tot uiting in diverse bruiklenen aan de tentoonstelling *De Lelijke Tijd* in het Rijksmuseum.³⁸ De expositie, een publiek succes, luidde het einde in van de verguizing die de laat negentiende-eeuwse kunstnijverheid en interieurkunst in Nederland het grootste deel van de twintigste eeuw ten deel was gevallen. Tegelijkertijd werd Willets omvangrijke verzameling foto's, tot dat moment een nagenoeg vergeten deelcollectie, herontdekt.³⁹ Vooruitlopend op verder onderzoek werd in 2001 een selectie uit de vroege reisfoto's tentoongesteld en gepubliceerd.⁴⁰ Met betrekking tot de boeken is er onder het motto ‘Willet weer in Willet’ naar gestreefd de tweedeling van de Bibliotheca Willetiana die in 1962 bij het vertrek van het Kunsthistorisch Instituut was ontstaan, zoveel mogelijk ongedaan te maken. In 2005 was de terugkeer van het omvangrijke bruikleen voltooid, met uitzondering van enkele zeldzame werken die waren ontvreemd.⁴¹ Inmiddels zijn alle titels digitaal ontsloten en

³⁵ Achttiende-eeuws glas met latere gelegenheidsgravering: ‘Mr. D. van Lennip C. Willet 18-11-55’ (inv.nr KA 20810). Aankoop kunsthandel, 2001. Kinder kop en schotel, wit porselein, voorzijde kopje in goud beschilderd met het opschrift: ‘Ter 1ste verjaring van M. Willet 31 oktober 1862’ (inv.nr KA 22021.1/2). Schenking mw C. van Gelder-Vermeulen, 2005.

³⁶ Schenking van het echtpaar Meischke-Willet, 2005, zie Jaarverslag AHM/MWH 2005, 2006, 3 afb.

³⁷ Schenking van het echtpaar Engels-de Lange, 2003, zie Jaarverslag AHM/MWH 2003, 2004, 11 afb. Met betrekking tot aanwinsten voor Museum Willet-Holthuysen is het verwervingsbeleid flexibel. Bedoelde schotel zou nooit door het museum zijn aangekocht. Het aanbod van de schenkers om Willets glasverzameling met een bijzonder stuk te verrijken werd in dankbaarheid aanvaard.

³⁸ Zie Baarsen 1995, nrs 34, 54 en Scholten 1995, 30 afb. 7.

³⁹ Mattie Boom, conservator fotografie van het Rijksmuseum, komt de eer toe Willets fotoverzameling aan de vergetelheid te hebben ontrukkt en er als eerste over te hebben gepubliceerd, zie Boom 1995. Medewerkers van het Amsterdams Historisch Museum wisten wel van het bestaan van een grote hoeveelheid foto's af, maar hielden rekening met de mogelijkheid dat ze tot de erfenis van het opgeheven Kunstnijverheidsmuseum in Haarlem of het Kunsthistorisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam behoorden. Mondelinge mededeling van Michiel Jonker, 28-12-2007.

⁴⁰ Zie Rooseboom 2001.

⁴¹ Als gevolg van de voortschrijdende professionalisering en schaalvergroting van het bibliotheekwezen was de boekerij van het Kunsthistorisch Instituut in 1996 opgegaan in die van de Faculteit der Letteren. Op zijn beurt werd deze kort daarop samengevoegd met die van de Universiteitsbibliotheek, een verhuizing waarbij de omvang van de sectie kunstgeschiedenis moest worden teruggebracht van 1500 naar 1050 meter. De verplichting om te ‘deselecteren’ werd aangegrepen om het bruikleencontract van de Bibliotheca Willetiana te beëindigen en de boeken aan het museum te retourneren, zie Versteeg 2007, 82. Voor het museum kwam de opzegging op het juiste moment. Al vanaf 1996 werd een reconstructie van het oorspronkelijke boekenbezit van Willet nagestreefd en vonden al incidentele retourzendingen plaats. Eind 2005 was de overdracht een feit. De afgelopen jaren is regelmatig gebleken dat de bibliotheek werken bevat die nergens anders in Nederland

geïnteresseerden kunnen op afspraak inzage krijgen in Willets negentiende-eeuwse boekerij. Enkele recente bruiklenen en publicaties hebben de bekendheid van de bibliotheek verder vergroot.⁴²

Huidige stand van zaken

De te ontwikkelen toekomstvisie die na de renovatie steeds noodzakelijker werd heeft anno 2010 meer vorm gekregen. In de afgelopen jaren is vooruitgang geboekt in het onderzoek naar de negentiende-eeuwse bouwgeschiedenis van het huis en zijn bewoners. In het archief van de firma Braquenié in Parijs is Willets bestelling in 1865 van de tapisserieën en het vloertapijt voor de zaal teruggevonden, waarmee de Franse herkomst van de stoffering in dat vertrek goed gedocumenteerd is. Sindsdien is in verschillende publicaties bekendheid aan deze vondst gegeven, wat er mede toe heeft geleid dat de zaal nu wordt beschouwd als een van de mooiste en vroegste voorbeelden van een met tapisserieën gedecoreerde historische binnenruimte uit de tweede helft van de negentiende eeuw in Nederland.⁴³ Het onderzoek bij Braquenié maakte aannemelijk dat ook de uitmontering van de voorzaal in de bestelling was begrepen. Dit gegeven is een sterk argument voor het terugbrengen van de functionele en stilistische eenheid van voor- en achterzaal, waarvan een proefopstelling in 2007 getuigt (afb. 9.4).

Om de verschillende initiatieven in goede banen te leiden werd in 2003 een werkgroep opgericht, samengesteld uit museummedewerkers en externe deskundigen in een wisselende samenstelling.⁴⁴ Ondertussen verrichtten restauratoren van het Amsterdams Historisch Museum en externe restauratoren van het Instituut Collectie Nederland onderzoek naar verschillende aspecten van de voorzaal waaronder de gordijnkappen en het behang.⁴⁵

aanwezig zijn (honderd jaar eerder liet Frans Coenen zich in soortgelijke bewoordingen uit over de bibliotheek). Vriendelijke mededeling van Nel Klaversma, conservator oude boeken van het Amsterdams Historisch Museum.

⁴² Bijvoorbeeld twee achttiende-eeuwse verkoopcatalogi van metaalwerkersbedrijven, die in 2001 in bruikleen werden afgestaan voor de tentoonstelling *Rococo in Nederland* in het Rijksmuseum, zie Baarsen 2001, nr 192. Voor een geschiedenis van de Willet-bibliotheek in de afgelopen eeuw, zie Klaversma/Versteeg 2006-a en -b.

⁴³ De bestelling werd in 1996 in het orderboek in het archief van Braquenié aangetroffen, zie Smit 1997, Smit 2001-a en -b, Smit 2006, Smit 2007. Sindsdien is het schilderij dat Willem Steelink in 1882 van de zaal vervaardigde (zie hoofdstuk 1, afb. 1.9), gewild illustratiemateriaal in recente vakliteratuur over Nederlandse interieurs uit die tijd, zie Baarsen 1995-a, nr 54 en Fock 2001, 426 afb. 389.

⁴⁴ De vaste kern van de werkgroep bestond uit medewerkers van het Amsterdams Historisch Museum, te weten: Gusta Reichwein (hoofd collectie), Hubert Vreeken (conservator), Jaap Boonstra, Michel Milinkowitsch en Marijke van de Weerd (restauratoren), aangevuld met architectuurhistoricus Coert Krabbe (Bureau Monumenten & Archeologie, Amsterdam) en Hillie Smit (kunsthistorica).

⁴⁵ Zie onder meer Polman/Boonstra 1996. Zie ook AHM, Documentatiearchief MWH.

Naast kunsthistorische en bouwtechnische publicaties verschenen enkele biografisch georiënteerde artikelen over uiteenlopende onderwerpen als de Europese reizen van Louisa met haar ouders, evenals de huisdieren en het graf van het echtpaar Willet-Holthuysen.⁴⁶ Hierdoor ontstond een rijker geschakeerd beeld van het privé-leven van de Willets. Tenslotte werden - het kon niet uitblijven - Frans Coenens clichébeelden van het echtpaar Willet-Holthuysen goeddeels 'ontmaskerd'.⁴⁷

Inmiddels zijn zoveel nieuwe gegevens bekend over het echtpaar, hun verzameling en hun netwerken, dat het goed mogelijk is om over de laatste bewoners van het huis een rijk geschakeerde presentatie te maken.⁴⁸ Voordat een dergelijk plan definitief kan worden uitgewerkt is een bezinning op de totale presentatie in Museum Willet-Holthuysen noodzakelijk. In de huidige opzet ziet de museumbezoeker een combinatie van achttiende- en negentiende-eeuwse interieurs, voor een deel nagelaten door de laatste bewoners en voor een deel afkomstig uit andere grachtenhuizen. Wat wel en niet authentiek is, in de zin van bij het huis behorend, wordt door veel bezoekers niet doorgrond en al helemaal niet als storend ervaren. De historische sensatie om een voornaam pand aan een Amsterdamse gracht van binnen te bekijken overheerst. Dat neemt niet weg dat de indruk die bezoekers van het wonen aan de gracht mee naar huis nemen veeleer een later ontstane collage van allerlei tijden en stijlen is, dan een consistent beeld van de tijd dat de Willets het huis bewoonden. Meer samenhang in de inrichting van de verschillende vertrekken zou de bezoeker een realistischer indruk kunnen geven van hoe de Willets het huis bewoonden.⁴⁹ Daartoe was eerst een totaalvisie op het pand vanuit het oogpunt van monumentenzorg noodzakelijk. De hulp werd ingeroepen van het Bureau Monumenten en Archeologie Amsterdam, met als resultaat een verslag dat als basis kan dienen voor definitieve keuzes en waaruit blijkt dat een terugkeer naar de periode Willet zeer goed haalbaar is.⁵⁰

Bovengeschetste ontwikkeling speelt zich af tegen de achtergrond van de groeiende nationale en internationale belangstelling voor historische interieurs en woonhuismusea,

⁴⁶ Zie Vreeken 2002, Vreeken 2007 en Vreeken 2005.

⁴⁷ Zie Boelhouwer 2000-2004. Dit neemt niet weg dat het door Coenen geschetste beeld van het echtpaar Willet-Holthuysen wel altijd zal worden overgenomen, tegen beter weten in. Zie Matsier 2001, Van Casteren 2009.

⁴⁸ Vooruitlopend op toekomstige ontwikkelingen zal in het voorjaar van 2010 in het museum een semi-permanente tentoonstelling over de erflaters en hun tijd worden geopend, met als thema's 'thuis', 'op reis', 'de stad in' en 'kunstliefde'.

⁴⁹ Zie voor een analyse van het authenticiteitsbegrip van de bestaande situatie in het museum, Van Oudheusden 2009, 43-44.

⁵⁰ Zie Krabbe 2005-a.

waarvan congressen en de oprichting van DEMHIST getuigen.⁵¹ Nederland vierde in 2001 *Het Jaar van het Interieur*, met symposia, tentoonstellingen en de publicatie van twee standaardwerken, waarin de zaal in Museum Willet-Holthuysen een ereplaats innam.⁵² Huizen van verzamelaars vormen een subcategorie binnen de woonhuismusea. Duidelijk is dat het belang dat tegenwoordig aan verzamelingen als die van Willet wordt toegekend, is gelegen in de ensemblewaarde van museum, inrichting, verzameling, gerelateerd aan de erflaters en hun netwerken. Museum Willet-Holthuysen is van deze ontwikkeling, die in Nederland in de periode 1870-1930 te dateren is, een vroeg voorbeeld. Alle andere verzamelaarsmusea in ons land, te weten: Museum Mesdag en Museum Bredius in Den Haag, Museum Lambert van Meerten en Museum Huis Paul Tétar van Elven in Delft, Simon van Gijn - museum aan huis in Dordrecht en Museum Bisdom van Vliet in Haastrecht zijn scheppingen uit het eerste kwart van de twintigste eeuw. Dat Museum Willet-Holthuysen na alle pogingen om de negentiende eeuw uit het museum te elimineren, nog steeds tot deze categorie kan worden gerekend, mag een klein wonder heten.⁵³

In de discussie over de inrichting van Museum Willet-Holthuysen speelt al jaren een eventuele herplaatsing van de opgeslagen stijkkamers van de Sophia-Augusta Stichting. Vanaf het tijdstip dat deze werden ontmanteld en in kratten verpakt naar het depot verhuisden, zijn regelmatig stemmen opgegaan om deze achttiende- en vroeg-negentiende-eeuwse interieurs op te stellen. Zoals we eerder zagen zijn delen ervan in de jaren zestig en zeventig gebruikt voor de inrichting van de keuken en de blauwe kamer in Museum Willet-Holthuysen, terwijl het ‘vlaggenschip’, de zogeheten mahoniekamer, recent in langdurig bruikleen aan het Rijksmuseum is afgestaan.⁵⁴ Met het vertrek van de bank ABN-Amro uit

⁵¹ Van dit eerste is de bundel *Case museo ed allestamenti d'epoca [...]*, over negentien Europese huizen met een museale bestemming een voorbeeld, zie Kannès 2003. In de publicatie zijn de lezingen gebundeld van een in 1997 in Turijn gehouden congres. Zie voor de bijdrage over Museum Willet-Holthuysen, Reichwein 2003. In 1998 kreeg de bestudering van huismusea een nieuwe impuls met de oprichting van de Historic House Museums-Demeures Historiques Musées (DEMHIST), een onderafdeling van de International Council of Museums (ICOM). Het derde congres vond in 2002 plaats in Amsterdam. De deelnemers brachten bij deze gelegenheid ook een bezoek aan Museum Willet-Holthuysen, zie Meyer/Staffhorst 2003.

⁵² Zie Fock 2001, 426 afb. 389 en Smit 2001-a, 182-183, alwaar de Willets feestzaal tot de 100 best bewaarde interieurs in Nederland wordt gerekend.

⁵³ Wat heeft geleid tot de enigszins ontluisterende conclusie dat kleine musea die beheerd worden door speciaal voor dat doel opgerichte stichtingen doorgaans meer in overeenstemming met de wensen van de erflaters handelen dan musea die door overheden worden beheerd. ‘Men zou [...] toekomstige stichters van musea adviseren om deze in een stichting onder te brengen en niet aan een overheid na te laten’, zie Bogaard/Van Vlierden 2007, 199.

⁵⁴ Voor de mahoniekamer, zie Baarsen 2001, nr 113. Zie ook Harris 2007, 131 afb. 121.

het gebouw aan het Rembrandtplein is de discussie over mogelijke uitbreiding van Museum Willet-Holthuysen nieuw leven ingeblazen. Onder de leus ‘het huis van de burens is maar één keer te koop’ heeft de museumdirectie de mogelijkheid voor expositieruimte in het belendende perceel Herengracht 603 laten onderzoeken door Benthem Crouwel Architecten (afb. 9.5).⁵⁵

Een eventuele uitbreiding van de expositieruimte aan de Herengracht kan mogelijk ruimte gaan bieden aan een deel van de ‘verweesde’ stijlkamers in de opslag en daarmee een nieuwe invulling geven aan de oude plannen voor een museum voor Nederlandse interieurs en kunstnijverheid. De plannen voor een dergelijke opstelling moeten nog verder worden uitgewerkt, maar het ligt voor de hand daarin ook Museum Willet-Holthuysen te betrekken. Door de presentatie vanuit verschillende disciplines te benaderen kunnen sociale, economische, culturele en kunsthistorische aspecten verder worden uitgewerkt. Met betrekking tot de Suasso-stijlkamers zal het veel onderzoek vergen om de cultuurhistorische context van deze interieurs te achterhalen.

In het geval van Museum Willet-Holthuysen bieden het gebouw, de collectie en de bronnen voldoende houvast om een presentatie samen te stellen waarin een historisch gefundeerd verhaal verteld wordt over hoe Abraham en Louisa woonden aan de Herengracht 605, temidden van hun boeken en kunstschatten.

⁵⁵ Nadat de gemeente Amsterdam het perceel voor dit doel van de bank ABN-Amro had aangekocht. Tijdelijke huurder is het Prins Claus Fonds. Zie Museum 2000.